

ISSN 1392-5369

*Specialusis ugdymas. 2012. Nr. 1 (26), 63–69**Special Education. 2012. No. 1 (26), 63–69*

DAUGIAVAIKIŲ ŠEIMŲ SOCIALINIŲ PROBLEMŲ ANALIZĖ BENDRUOMENĖS NARIŲ POŽIŪRIU

Daiva Alifanovienė, Ona Striškienė, Albina Kepalaitė

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai

Analizuojant daugiavaikių šeimų socialinės situacijos ypatumus buvo panaudota aprašomoji matematinė statistika (vidurkiai, procentiniai dažniai) ir neparаметrinis *Kruskal-Wallis* kriterijus. Tyrimo duomenys rodo, kad šių šeimų socialinė situacija keblė ne tik dėl materialinių išteklių ribotumo (darbo, pajamų, būsto), bet ir dėl menkų edukacinių, laisvalaikio galimybių. Straipsnyje analizuojama daugiavaikių šeimų socialinė situacija, jos ypatumai dabartiniame socialiniame-ekonominiame kontekste. Remiantis bendruomenės narių požiūriu, nagrinėjama šios grupės žmonių socialinė situacija, atskleidžiamas esamų problemų spektras, pateikiami jų ypatumai.

Esminiai žodžiai: *daugiavaikė šeima, socialinės problemos, bendruomenės nariai.*

Įvadas

Valstybė turėtų skirti ypatingą dėmesį šeimai, kaip visuomenės ir valstybės pagrindinei ląstelei. Siekiant, kad šeima taptų realiu visuomenės ir valstybės pagrindu, būtina kuo geresnė šeimos kokybė ir kuo didesnė šeimos socializacija visuomenėje. Šeima – didelė vertybė, pirminė visuomenės ląstelė, atliekanti visas fundamentalias žmonių giminės pratęsimo, jaunosios kartos ugdymo ir jos narių materialinės bei moralinės savitarpio pagalbos funkcijas.

Patys seniausi rašytiniai šaltiniai, teikiančys duomenų apie lietuvių šeimą, turtinius jos narių santykius, buitines smulkmenas, pasirodė XIII amžiuje. Daug dėmesio šeimoms, vaikų auginimui ir auklėjimui šeimoje XIX–XX a. skyrė žymūs mūsų šalies pedagogai ir mokslininkai: Vydūnas (1990), Pečkauskaitė (1998), vėliau – Vabalas-Gudaitis (1983), Šalkauskis (1990), Laužikas (1993) ir kt. Šeimai, jos ugdomajai veiklai ypatingą dėmesį skyrė Lietuvos švietėjai ir mokslininkai: Bajoriūnas (2004), Gaigalienė (1998), Jovaiša (2001), Kanopienė (2001), Litvinienė (1998), Miškinis (2003), Navaitis (2007), Rupšienė (2001), Stankūnienė (2001), Uzdila (2001), Kondrotaitė (2006), Dumbliauskienė, Braukylaitė (2010). Nors paminėti autoriai skyrė daug dėmesio Lietuvos šeimos socialinės situacijos analizei, tačiau gilesnės daugiavaikių šeimų socialinės padėties įvertinimo nebuvo atlikta.

Nyksta tradiciniai lietuviškos šeimos bruožai, labai mažas gimstamumas nebeužtikrina

kartų kaitos, nerimą kelia vis didėjantis nepilnų, netradicinių, socialinės rizikos šeimų ir beglobių vaikų skaičius, kinta šeimų vertybinės orientacijos. Tai galima teigti remiantis statistikos duomenimis, informaciniuose leidiniuose, spaudoje pasirodančiais skaičiais ir faktais, iš ryškėjančių sudėtingų ugdymo problemų mokyklose, plintančių žalingų įpročių, didėjančio vaikų nusikalstamumo ir kt. (Bajoriūnas, 2004; Jovaiša, 2001; Rupšienė, 2001).

Tvarkingoms, savais vaikais kaip įmanoma besirūpinančioms daugiavaikėms šeimoms, esant sudėtingai ekonominei situacijai, ypač sunku materialiai išlaikyti vaikus. Dažnai neįstengiama duoti savo vaikams tai, ko būtiniausiai reikia augančiam žmogui: kaloringo maisto, padoresnio drabužio, šeimos negali dalyvauti kultūrinio švietimo pobūdžio renginiuose, neturi galimybės prasmingai pailsėti ar susipažinti su žymiausiomis mūsų krašto vertybėmis. Šiose šeimose yra dar likęs tvirtas lietuviškumo pagrindas, kuriam išsaugoti šiandieninėje situacijoje reikia ypatingo valstybės ir regioninės politikos dėmesio.

O dažniausiai šiandieninėje visuomenėje daugiavaikė šeima yra tapatinama su socialinės rizikos šeima. Skelbiami tyrimai rodo, kad gana didelis procentas daugiavaikių šeimų priklauso socialinės rizikos šeimų grupei. Ir pati visuomenė kartais pradeda kelti problemą, kad šios šeimos naudojasi visomis valstybės privilegijomis (jų vaikai išlaikomi lopšeliuose-darželiuose, vaikų globos namuose, vaikai gauna nemokamą maitinimą mokyklose ir kitą paramą).

Yra daugiavaikių šeimų, kurios gyvena iš pašalpų, net nesistengdamos susirasti darbo, nes tada šeima netenka lengvatų. Auga antra prašančių ir savimi nepasirūpinančių šeimų karta. Tačiau tokia situacija nėra visuotinė, ką patvirtina istorinė patirtis, gyvenimas ir atliekami tyrimai.

Šeima, kaip vienas iš socialinių institutų, užtikrina savo narių ekonominį, socialinį bei fizinį saugumą, vaikų ir senelių priežiūrą. Tačiau pastebimas dabartinės šeimos nuosmukis. Tapo sudėtingesni tarpasmeniniai sutuoktinių santykiai ir santykiai tarp tėvų, vaikų ir senelių. Mažėja poreikis turėti vaikų. Didėja nepilnų šeimų skaičius. Šeimoje nyksta tėvo, kaip patriarcho, funkcija, šeimą vis dažniau aprūpina motina. Daugėja šeimų, neįgalinčių naudotis kultūros vertybėmis bei poilsio įstaigų paslaugomis, neišsprendžiama būsto problema ir t. t. Socialinę pagalbą šeimai reikia nagrinėti kaip rimtą problemą, reikalaujančią neatidėliotinų sprendimų.

Tyrimo tikslas – atskleisti daugiavaikių šeimų socialinių problemų ypatumus.

Tyrimo objektas – daugiavaikių šeimų socialinių problemų ypatumų analizė bendruomenės narių požiūriu.

Metodologija

Tiriamieji. Apklausoje dalyvavo 155 asmenys, iš jų 75 (48 %) vyrai ir 80 (52 %) moterų. Apklauskos dalyviai pagal amžių pasiskirstė taip: iki 39 metų – 73 asmenys (47 %) ir vyresni nei 40 metų – 82 asmenys (53 %).

Tyrimo metodas. Šis tyrimas yra eksploracinio pobūdžio. Juo norima pateikti daugiavaikių šeimų socialinės situacijos analizę bendruo-

menės narių požiūriu. Todėl buvo sudarytas teiginių rinkinys, kurį sudaro šie blokai:

1. Bendra informacija (duomenys apie tiriamuosius – amžius, lytis, profesija, užsiėmimas, vaikų skaičius šeimoje).
2. Teiginiai, skirti daugiavaikių šeimų darbui, užimtumui.
3. Teiginiai, skirti daugiavaikių šeimų būsto klausimui ir komunalinėms paslaugoms.
4. Teiginiai, skirti daugiavaikių šeimų, tėvų ir vaikų laisvalaikiui ir atostogoms.

Respondentai turėjo kiekvieną teiginį įvertinti pagal tinkamumą pasirinkdami vieną iš keturių variantų nuo *tikrai taip* iki *tikrai ne*.

Statistinis duomenų apdorojimas. Duomenims apdoroti buvo naudota SPSS 17 versija. Buvo apskaičiuotas respondentų atsakymų į klausimus pasiskirstymo dažnis (procentinės išraiškos), o rangavimo klausimams – sudedant pagal dažniausiai pasitaikiusius atsakymus. Atlikta lyginamoji gautų duomenų analizė, naudojant Kruskal-Wallis kriterijų.

Rezultatai ir jų analizė

Daugiavaikių šeimų darbas, užimtumas

Lietuvos šeimos pokyčius ir gimstamumą lėmė ilgalaikiai veiksniai, būdingi šalims, einančioms į rinkos ekonomiką ir perimančioms liberalios, demokratinės visuomenės principus. Todėl buvo prarastos užimtumo ir bent jau minimalaus atlyginimo garantijos, aprūpinimo būstu ir kitos garantijos. Tokia padėtis daliai visuomenės tapo lemtinga (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 48). Tai keičia ir patį požiūrį į šeimas (jos tipus, formas), šeimos funkcijas ir kitus su šiuo klausimu susijusius aspektus.

1 lentelė

Daugiavaikių šeimų darbas, užimtumas (N = 155)

Teiginiai	<i>Tikrai taip</i>	<i>Lyg ir taip</i>	<i>Lyg ir ne</i>	<i>Tikrai ne</i>	Amžius			Lytis		
	%	%	%	%	Iki 39 m.	Per 40 m.	p ≤ 0,05	Vyrai (M)	Moterys (M)	p ≤ 0,05
Tėvai kalti, kad neturi mokamo darbo	7,1	16,1	28,4	48,4	1,8	1,7	0,57	1,6	2,0	0,01
Manote, kad nedirbantys tėvai ir neieško darbo	8,4	29,0	28,4	34,2	2,05	2,1	0,52	2,0	2,2	0,21
Tėvai nesistengia įsidarbinti, nes atrato dirbti	16,8	25,2	2,5	32,8	2,2	2,3	0,110	2,2	2,3	0,55

1 lentelės tęsinys

Kiekvienas gali susikurti darbo vietą	5,2	18,7	23,2	52,9	1,8	1,8	0,17	1,7	1,8	0,39
Tėvai nesistengia įsidarbinti, nes negaus lengvatų	14,2	33,5	28,4	23,9	2,3	2,5	0,31	2,3	2,5	0,15
Kaime gyvenantys šeimos tėvai turi auginti gyvulius	25,2	37,4	22,6	14,8	2,8	2,62	0,37	2,8	2,6	0,06
Tėvai turi sodinti daržus, bulves	56,8	26,5	9,0	7,7	3,5	3,16	0,08	3,4	3,3	0,75
Manote, kad galima šeimai pragyventi iš 3 ha pagalbinio ūkio	14,2	29,7	21,9	34,2	2,3	2,16	0,26	2,2	2,3	0,50
Naudodamiesi dabartine pašalpu sistema, tėvai dirbti nebenori	19,4	30,3	32,9	17,4	2,5	2,49	0,61	2,4	2,6	0,36
Dauguma problemų būtų išspręstos, jei tėvai galėtų dirbti	75,5	17,4	3,2	3,9	3,6	3,6	0,71	3,7	3,6	0,49
Vaikai turi toliau tęsti studijas	60,0	28,4	9,0	2,6	3,4	3,5	0,405	3,4	3,5	0,31
Vaikai turi mokytis ir dirbti	36,8	34,8	23,9	4,5	2,9	3,1	0,212	3,0	3,0	0,76
Jauni žmonės nori dirbti	63,2	27,1	8,4	1,3	3,5	3,5	0,554	3,6	3,5	0,64

Matavimo įvertis: *tikrai taip* – 4, *lyg ir taip* – 3, *lyg ir ne* – 2, *tikrai ne* – 1.

Apklausoje dalyviai, atsakinėdami apie daugiavaikių šeimų darbą ir užimtumą, labai įvairiai išsakė savo nuomonę atskirais šeimų gyvenimo klausimais (žr. 1 lentelę). Daugiausia teigiamo ir vieningo pritarimo sulaukė trys teiginiai: kad dauguma problemų būtų išspręstos, jei tėvai galėtų dirbti, jog jauni žmonės nori dirbti ir vaikai turi toliau tęsti studijas. Tai rodo, kad dirbti nori jauni žmonės ir tėvai, ypač vyrai ($M = 3,71$). Daugiausia respondentų (92,9 %) mano, kad bent didžioji dalis socialinių ir kitų problemų būtų išspręstos, jeigu turėtų darbą ir galėtų dirbti, tik 7,1 % šiam teiginiui nepritaria.

Daugiausia atsakyta neigiamai, jog kiekvienas gali susikurti darbo vietą, kad tėvai kalti, kad neturi mokamo darbo, ir kad nedirbantys tėvai neieško mokamo darbo. Tai reiškia, kad jie nekaltina tėvų, neturinčių mokamo darbo, nes ir patys tai turi darbą, tai jo neturi, arba turi nepastovų darbą, arba yra veikiami nuolatinės įtampos dėl savo darbo vietos, nes žino, kad gali būti ir jie atleisti. Net 76,1 % nesutiko su teiginiu, jog kiekvienas gali susikurti darbo vietą. Respondentai pagal amžių šiam teiginiui pritaria labai panašiai, tiek jaunesni ($M = 1,8$) tiek vyresni ($M = 1,8$), panašiai teigia moterys ($M = 1,8$) ir vyrai ($M = 1,7$) ($p > 0,05$).

Respondentų požiūris, priklausomai nuo lyties, nežymiai skiriasi atsakymuose į teiginį, jog kaime gyvenantys šeimos tėvai turi auginti gyvulius (vyrų $M = 2,9$, moterų $M = 2,6$, $p > 0,05$). Tai rodo, kad didžioji dauguma stengiasi dirbti ne tik darbe, bet ir papildomai savo namų ūkyje. Paprastai tėvai dirbti nori, nes tai jų saviraiškos būdas, atitrūkimas nuo pastovių kasdienių rūpesčių ir noras jaustis atsakingiems už šeimos gyvenimą.

Jie pažymi, kad dirbdami negali aprūpinti šeimos, todėl priversti kreiptis į valstybines institucijas paramos. Šiose institucijose jie sutinkami su neigiamą nuostata. Juk situacija darbo rinkoje ypač stipriai veikia šeimos gyvenimą, nes daugeliui mūsų šalies gyventojų darbas yra pagrindinis pajamų šaltinis. Darbas ir iš jo išplaukiantys ekonominiai bei socialiniai veiksniai veikia šeimos gyvenimą, jos funkcijų realizavimą. Tad per žmonių sąmonę formuoja atitinkamą požiūrį į šeimą ir jos reprodukcinę galimybes.

Šeimos, kuriose yra bedarbių, tampa uždaresnės, mažėja šeimos narių socialinis aktyvumas, galimybės visapusiškai lavintis ir lavinti savo vaikus, susidaro palankesnė situacija kilti konfliktams ir reikštis nepageidaujamam elgesiui. Pasak Stankūnienės ir kt. (2001), antrojo šeimos nario įdarbinimas, kvalifikacijos kėlimas ar ūkio efektyvumo didinimas, vaikų priežiūros ikimokyklinėse įstaigose, popamokinės veiklos mokyklose gerinimas, senų žmonių globos paslaugų plėtimas, lanksčių darbo formų skatinimas gali būti gerokai efektyvesnės skurdo mažinimo priemonės negu pašalpos. Juk daugiavaikė šeima gali skursti ne dėl vaikų skaičiaus, o dėl to, kad tik tėvas dirba. Motina negali dirbti, nes nėra kur palikti vaikų, jos niekas nenori priimti į darbą, nėra išplėtotų lanksčių tinkamų darbo formų (darbas ne visą darbo laiką, nuotolinė darbo vieta ir pan.), siūloma alga mažai ką prideda prie šeimos pajamų. Be to, dėl padidėjusių pajamų gali tekti atsakyti kai kurių pašalpu (pavyzdžiui, socialinės). Todėl dažnai išmokos už vaikus ir neskatina šeimų keisti situacijos.

Daugiavaikių šeimų būstas ir materialinė gerovė

Būsto problema – tai viena svarbiausių santuokų mažėjimo, jų atidėjimo vėlesniam laikui, mažo gimstamumo ir problemų, susijusių su vaiko ugdymui palankių sąlygų sudarymu, priežasčių (Valstybinė šeimos politikos koncepcija, 2008). Pats būsto veiksnys yra labai reikšmingas šalies socialinei ir demografinėi raidai. Tik ką susikūrusios, ypač jaunų asmenų, šeimos patiria labai opią apsirūpinimo būstu problemą. Kaip teigia Gruževskis (2003), apsirūpinimo būstu problema yra

viena svarbiausių santuokų mažėjimo, jų atidėjimo vėlesniam laikui, gimimo mažėjimo priežasčių. Būsto stoka sukuria nepalankias sąlygas ir vaikų ugdymui.

Palankių kredito sąlygų kūrimas jaunoms šeimoms ir kitos priemonės, sprendžiančios būsto įsigijimo problemas, turėtų tapti svarbia paramos šeimai plėtros kryptimi. 2 lentelėje pateikti duomenys apie daugiavaikių šeimų gyvenamojo būsto ir komunalinių patogumų problemas, su kuriomis dažniausiai susiduria jauni, šeimas sukūrę asmenys.

2 lentelė

Daugiavaikių šeimų būstas ir materialinė gerovė (N = 155)

Teiginiai	Tikrai taip	Lyg ir taip	Lyg ir ne	Tikrai ne	Amžius			Lytis		
	%	%	%	%	Iki 39 m.	Per 40 m.	p ≤ 0,05	Vyrai (M)	Moterys (M)	p ≤ 0,05
Susikūrusi šeima turėtų gyventi atskirai nuo tėvų	69,0	23,9	3,2	3,9	3,6	3,5	0,35	3,5	3,6	0,75
Šeima gali spręsti gyvenamojo būsto problemą gyvendama pas tėvus	9,7	38,1	37,4	14,8	2,4	2,40	0,74	2,5	2,3	0,24
Nuomodama butą	15,5	48,4	29,7	6,4	2,7	2,7	0,96	2,6	2,7	0,29
Pirkdama namą, butą	14,2	24,5	14,8	46,5	1,8	2,23	0,04	1,9	2,2	0,06
Statydama namą	5,2	20,6	16,1	58,1	1,6	1,84	0,09	1,6	1,8	0,18
Šeima turi galimybes pasigerinti dabartinio būsto sąlygas	9,7	28,4	34,2	27,7	2,4	2,0	0,01	2,1	2,3	0,35
Komunalinių patogumų neturėjimas sudaro neįmanomas sąlygas vaikų auginimui	18,7	21,3	34,2	25,8	2,2	2,4	0,25	2,3	2,3	0,72
Daugiavaikės šeimos žymiai didesni materialiniai rūpesčiai	61,3	27,1	5,8	5,8	3,3	3,5	0,05	3,5	3,3	0,17
Šeima gali pragyventi be automobilio	30,3	32,3	18,7	18,7	2,6	2,8	0,34	2,8	2,6	0,47

Matavimo įvertis: tikrai taip – 4, lyg ir taip – 3, lyg ir ne – 2, tikrai ne – 1.

Iš šios lentelės duomenų matyti, kad respondentai iš daugiavaikės šeimos būsto ir komunalinių patogumų problemų ryškiausiai išskyrė teiginius apie šeimos gyvenimą atskirai nuo tėvų, kur kas didesnius daugiavaikės šeimos materialinius rūpesčius ir šeimos galėjimą pragyventi be automobilio. Teiginio, kad susikūrusi šeima turėtų gyventi atskirai, dažnio vidurkis yra artimas maksimumui (moterų M = 3,6, vyrų M = 3,7). Tam pritaria 92,9 proc. apklausos dalyvių ir jie teigia, kad susikūrusi šeima turi rasti galimybę gyventi atskirai. Gal nebūtinai turi turėti atskirą butą ar namą, bet turėti savo kambarius, atskirą išėjimą ir ekonominį savarankiškumą. Atitinkamai 88,4 proc. apklausos dalyvių teigia, kad daugiavaikės šeimos žymiai didesni materialiniai rūpesčiai,

negu neturinčios vaikų ar auginančios vieną du vaikus (moterys – M = 3,3, vyrai – M = 3,5, p > 0,05). Analizuojant socialines problemas, viena iš priežasčių įvardijama nepalanki šeimos sudėtis, daugiavaikės šeimos gyvenamasis būstas. Dažnai kyla sunkumų, susijusių su socialine žala, nes vidutinės vieną iš tėvų turinčios šeimos pajamos yra gerokai mažesnės už abu tėvus turinčios šeimos pajamas, nepilna šeima dažniau gyvena prastesniame būste, ji labiau socialiniu požiūriu yra izoliuota.

Didžioji dalis apklausos dalyvių (63,9 %) mano, kad gyvenamojo būsto problemą galima išspręsti nuomojantis butą arba gyvenant pas tėvus (47,8 %). Du trečdaliai (60 %) respondentų teigia, kad komunalinių patogumų neturėjimas nesudaro

neįmanomų sąlygų vaikų auginimui, 38,1 proc. apklausos dalyvių pritarė, jog šeima turi galimybes pasigerinti dabartinio būsto sąlygas. Tokias perspektyvas palankiau vertina jaunesnieji respondentai, negu vyresnieji ($p < 0,005$). Mažiausiai teigiamų atsakymų sulaukė teiginiai, kad šeima gali pirkti būstą (38,7 %) ar statyti namą (25,8 %). Juk būstą galima įsigyti tik paėmus paskolą, o kaip galima imti didelę paskolą, kai darbas negarantuotas ir sunki šalies ekonominė padėtis.

Šiuo krizės metu kai kurių problemų sprendimas valstybės mastu yra labai sulėtėjęs, problemų apsirūpinimo gyvenamuoju plotu, gyvenimo sąlygų pagerinimo srityse pagausėjo. Jų pačios šeimos neįgali išspręsti, reikalingas valstybinis požiūris ir sprendimas. Remiantis anksčiau pateiktais duomenimis bei papildoma informacija apie šeimos būsto, gyvenimo sąlygų realybę, galima teigti, kad egzistuoja įvairaus lygio daugia-

vaikių šeimų problemos šioje srityje, nuo problemų, svarbių nacionaliniu šeimos lygmeniu, iki problemų, besireiškiančių šeimos lygmeniu. Palankių kredito sąlygų kūrimas jaunoms šeimoms bei kitos priemonės, sprendžiančios būsto įsigijimo problemas, turi tapti svarbia paramos šeimai sritimi.

Teigtina, kad valstybės rėmimo politika įsigyjant būstą daugiavaikėms šeimoms yra nepatenkinama. Tvarkingų, dorų, tačiau mažai uždirbančių daugiavaikių šeimų tėvai negali užtikrinti savo vaikų vystymuisi ir visaverčiam ugdymui reikalingų gyvenimo sąlygų.

Daugiavaikių šeimų laisvalaikis ir atostogos

3 lentelėje pateikti duomenys apie daugiavaikių šeimų laiko, lėšų paskirstymą, valstybės paramą, tėvų ir vaikų atostogas. Laisvalaikis didėja mažėjant darbo laikui ir geriau panaudojant ne darbo laiką.

3 lentelė

Daugiavaikių šeimų laisvalaikis, atostogos (N = 155)

Teiginiai	Tikrai taip	Lyg ir taip	Lyg ir ne	Tikrai ne	Amžius			Lytis		
	%	%	%	%	Iki 39 m.	Per 40 m.	$p \leq 0,05$	Vyrai (M)	Moterys (M)	$p \leq 0,05$
Daugiavaikės šeimos teisingai suplanuoja turimą laiką	17,4	50,3	23,2	9,1	2,6	2,8	0,32	2,7	2,76	0,92
Jaunimui yra kur leisti laisvalaikį	14,2	33,5	29,0	23,3	2,4	2,3	0,25	2,3	2,4	0,81
Laisvalaikio leidimui nereikia daug pinigų	19,4	38,7	29,7	12,2	2,6	2,6	0,70	2,4	2,8	0,03
Manote, kad šeimos per atostogas turėtų ilsėtis Lietuvoje	29,0	55,5	10,3	5,2	3,0	3,1	0,47	2,9	3,1	0,08
• vyksti į užsienį	9,0	16,1	32,3	42,6	1,8	1,95	0,55	1,8	2,0	0,19
• būti namuose	6,5	37,4	40,6	15,5	2,3	2,3	0,53	2,3	2,3	0,61
• padaryti atidėtus darbus	22,6	34,2	31,0	12,2	2,4	2,8	0,17	2,6	2,6	0,89
Šeima gali laisvalaikį leisti bendraudama tarpusavyje	56,8	24,5	14,2	4,5	3,3	3,3	0,91	3,2	3,3	0,54
• su draugais	34,2	33,5	27,7	4,6	3,0	2,9	0,72	2,9	3,0	0,42
• skirdama savišvietai	32,3	27,7	30,3	9,7	2,9	2,7	0,27	2,8	2,8	0,86
• vykdamą į teatrus	25,8	29,0	27,1	18,1	2,5	2,6	0,46	2,5	2,6	0,55
• sportuodama	44,5	25,2	16,8	13,5	3,0	2,9	0,27	2,9	3,0	0,27
• vykdamą į gamtą	32,3	33,5	17,1	17,1	2,9	2,7	0,621	2,7	2,8	0,23
• dalyvaudama saviveikloje	31,6	27,2	20,6	20,6	2,8	2,5	0,17	2,6	2,7	0,38

Matavimo įvertis: *tikrai taip* – 4, *lyg ir taip* – 3, *lyg ir ne* – 2, *tikrai ne* – 1.

Daugiausia pritariančių atsakymų (84,5 %) sulaukė teiginys, kad daugiavaikės šeimos per atostogas turi ilsėtis. Gana aukštas atsakymų vidurkis yra į teiginius, kad daugiavaikė šeima gali laisvalaikį leisti bendraudama tarpusavyje ($M = 3,3$) ir laiką leisti su draugais ($M = 3,0$). Pasak Blaževičiaus (2006), laisvalaikio praleidimo

būdai – kiekvieno individo asmeninė pasirinkimo teisė, kuria asmuo reiškia savo valią, atskleidžia savo požiūrį į vertybių sistemą ir parodo bendrą vidinę kultūrą. Grinevičienė (1995) teigia, kad laisvalaikio planavimui, jo struktūrai įtakos turi artimų žmonių ir draugų pavyzdys, šeimos tradicijos, gyvenamoji vieta, materialinė padėtis.

Respondentai mažiausiai pritaria teiginiams, kad šeima per atostogas turi vykti į užsienį (25,1 %) arba būti namuose (43,9 %). Daugiau kaip pusė respondentų teigia, kad jaunimui nėra kur leisti laisvalaikio (52,3 %). Tai labiau akcentuoja jaunesni asmenys ($M = 2,4$), patys arba su šeimoje augančiais vaikais norintys turiningai leisti laisvalaikį, nei vyresni asmenys ($M = 2,3$), ir moterys ($M = 2,4$), kurios visada pasižymi savo aktyvumu visose gyvenimo srityse labiau nei vyrai ($M = 2,3$).

Visų teiginių anketų duomenys rodo, kad respondentų požiūris į laiko planavimą, paskirstymą, panaudojimą, leidžiamą laisvalaikį ir atostogas yra pasiskirstęs tolygiai. Laisvalaikio praleidimo formas tyrimo dalyviai siūlė priklausomai nuo gyvenamosios vietos, prasmingo laisvalaikio praleidimo galimybių.

Išvados

- Daugiavaikės šeimos daug dirba, ieško papildomo mokamo darbo, bet tai jas gali silpninti dvasiškai. Materialiai apsirūpinus, joms nebeužtenka laiko ir lėšų dvasinėms vertybėms šeimoje puoselėti, todėl galima manyti, kad jos gali išgyventi dvasinę ir socialinę krizę. Mažai ar aplaidžiai besirūpinančios savo vaikais šeimos, prie kurių kartais yra bandoma priskirti daugiavaikes šeimas, jos narius, ypač vaikus, žlugdo morališkai. Įsigali mažai vaikų auginančios šeimos modelis, kuris yra nepalankus tautos išlikimui, ar dar skaudžiau – nuskurdusios, priklausomos nuo žalingų įpročių daugiavaikės šeimos, pragyvenančios iš pašalpų, modelis.
- Daugiavaikės šeimos, kurių tėvai dirba, tačiau pagal gaunamas pajamas netelpa į valstybės išlaikytinių rėmus, turi už viską mokėti pačios (jos negauna socialinių pašalpų, kompensacijų, nemokamo maitinimo vaikams). Tad gaudama pašalpas ir įvairias lengvatas nedirbanti šeima turi ne mažesnes pajamas, negu vidutinė dirbanti daugiavaikė šeima. Tokia valstybės politika smukdo dirbančių daugiavaikių šeimų tėvų autoritetą, nes skatina kitas šeimas nedirbti.
- Galima teigti, kad viena iš svarbiausių problemų yra būsto problema, lemianti santuokų skaičių, jų atidėjimo vėlesniam laikui atvejus, gimstamumo mažėjimą ir kitas iš to

išplaukiančias demografines problemas, taip pat aktualios problemos, susijusios su vaikų ugdymui palankių sąlygų sudarymu. Valstybės rėmimo politika išsigyjant būstą daugiavaikėms šeimoms yra nepatenkinama. Mažai uždirbančių daugiavaikių šeimų tėvai negali užtikrinti savo vaikų vystymuisi ir visaverčiam ugdymui reikalingų gyvenimo sąlygų.

Literatūra

1. Bajoriūnas, Z. (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Kronta.
2. Blaževičius, P. (2006). *Laisvalaikio organizavimas*. Rokiškis: I. Skripos IĮ.
3. *Demografinis metraštis, statistikos rinkinys* (2008). Vilnius.
4. Dumbliauskienė, M., Braukylaitė, S. (2010). Šeimų socialinės atskirties teritorinė sklaida Lietuvoje. *Geografija*, 1–2, 43–51.
5. Gaigalienė, M. (2001). *Rengimo šeimai teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius.
6. Grigas, R. (1995). *Tautos likimas: sociologinė apybraiža*. Vilnius.
7. Grinevičienė, N. (1995). Mikro ir makro aplinkos įtaka moksleivių laisvalaikiui. *Lietuvos šeima*. Mokslinės-praktinės konferencijos „Lietuvos šeima: tradicijos ir ateitis“ medžiaga (p. 153–157). Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
8. Gruževskis, B. (2003). Pagrindinės strateginės paramos šeimai politikos plėtros kryptys Lietuvoje: situacija, problemos, motyvai, veiksmai. V. Stankūnienė (Sud.), *Šeimos revoliucija? Iššūkis šeimai politikai* (p. 99–105). Vilnius.
9. Jovaiša, L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius.
10. Kanopienė, V. (2001). Gyventojai, sveikata ir sveikatos politika. J. Rimkutė (Red.), *Žmogaus socialinė raida* (p. 61–78). Vilnius: Homo Liber.
11. Kondrotaitė, G. (2006). Socialinės rizikos šeimos Lietuvos atvejo studija. *Filosofija, Sociologija*, 4, 55–60.
12. Litvinienė, J. (2002). *Šeima – vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda.
13. Laužikas, J. (1933). *Aplinka ir žmogus*. Kaunas.
14. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.

15. Navaitis, G. (2007). Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą. *Socialinis darbas: mokslo darbai*, 6 (1), 44–48.
16. Pečkauskaitė, M. (1998). *Motina-auklėtoja*. Vilnius: Presvika.
17. Rupšienė, L. (2001). *Šeimotyros įvadas: studijų knyga*. Klaipėda.
18. Stankūnienė, V., Eidukienė, V., Gruževskis, B., Jančaitytė, R., Mikalauskaitė, A., Paluckienė, J. (2001). *Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas*. Vilnius. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
19. Stankūnienė, V., Jasiulionienė, A., Jančaitytė, R., (2005). *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros: kolektyvinė monografija*. Vilnius.
20. Šalkauskis, S. (1990). *Raštai*. Vilnius.
21. Uzdila, J. (1993). *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*. Vilnius: Akademija.
22. Vabalas-Gudaitis, J. (1983). *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius.
23. Vydūnas (1990). *Raštai*. Vilnius: Mintis.

Gauta 2012 04 26

ISSN 1392-5369

*Specialusis ugdymas. 2012. Nr. 1 (26), 70–77**Special Education. 2012. No. 1 (26), 70–77*

AN ANALYSIS OF THE SOCIAL PROBLEMS EXPERIENCED BY LARGE FAMILIES FROM THE STANDPOINT OF COMMUNITY MEMBERS

Daiva Alifanovienė, Ona Striškienė

Šiauliai University

P. Višinskio st. 25, LT-76351 Šiauliai

Albina Kepalaitė

Vytautas Magnus University

K. Donelaičio st. 52, LT-44244 Kaunas

In analysing the experiences of the social situations of large families, descriptive mathematical statistics (means, percentage frequencies) and non-parametric *Kruskal-Wallis* criterion were used. Research data demonstrate that the social situation of these families is difficult not only because of limited material resources (work, income, accommodation) but also due to poor education and the lack of leisure possibilities. The article deals with the social situations of large families and their specifics in the current social-economical context. The social situation of this group of people is analysed, based on the community members' attitude, the spectrum of existing problems is disclosed and their specifics are presented.

Keywords: *large family, social problems, community members.*

Introduction

The state should pay particular attention to the family as a key cell of the society and the state. To achieve this the family should become an actual foundation of the society and state. The quality of the family must be as good as possible and its socialisation in society must be as great as possible. The family has a fundamental value as the initial cell of that society, carrying out all the functions of the continuation of the human race, the education of the younger generation whilst rendering material and moral mutual assistance.

The oldest written sources providing data about the Lithuanian family appeared in the 13 century. The provided information about its members' property relations and details of its domestic life. Much attention was paid to families, child-rearing and upbringing in the 19-20 centuries by famous pedagogues and scientists of our country: Vydūnas (1990), Pečkauskaitė (1998), later, Vabalas-Gudaitis (1983), Šalkauskis (1990), Laužikas (1993), etc. Family issues and the role of educational activities were particularly emphasized by Lithuanian enlighteners and scientists: Bajoriūnas (2004), Gaigalienė (1998), Jovaiša (2001), Kanopienė (2001), Litvinienė (1998), Miškinis (2003), Navaitis (2007), Rupšienė (2001), Stankūnienė (2001), Uzdila (2001), Kondrotaitė

(2006), Dumbliauskienė, Braukylaitė (2010). Although the above mentioned authors paid much attention to the analysis of the social situation of the Lithuanian family, no deeper assessment of the social situation of large families' was carried out.

Traditional features of the Lithuanian family are disappearing due to a very low birth rate that does not ensure the change of generations, to increasing numbers of single parents, non-traditional and social risk families. The phenomenon of neglected children is worrying and value orientations of families are changing. This can be stated on the basis of statistical data, numbers and facts appearing in informational publications and the press and on the increasingly complex educational problems showing up at schools, the spreading of harmful habits and increasing child delinquency, etc. (Bajoriūnas, 2004; Jovaiša, 2001; Rupšienė, 2001).

Orderly large families, who take care of their children as much as they can, in the complicated economic situation find it particularly difficult to sustain and keep their children. It is often the case that families can not afford to give their children the essentials that a growing person needs: sustaining food, decent clothes, participation in cultural-educational events. Furthermore they do not have the possibility to rest meaning-

fully or to familiarise themselves with the most famous values of our country. These families still retain the firm foundation of 'Lithuanianness', and the preservation of what in today's economic situation requires attention from the state and regional policy.

However, most often in today's society the large family is identified as a social risk family. Published research shows that a substantial share of large families belong to the group known as 'social risk' families. Also that society itself begins raising problems saying that these families use up state concessions (their children are kept in nurseries, children's care homes, children get free school meals and other support).

Large families living on state allowances may deliberately fail to seek work because in that case the family will lose their concessions. At the same time a cycle of dependency is perpetuated and generations of families continue to seek support whilst failing to take responsibility to support their own children. However, such situations are not universal. This is proved by historical experience, life and research.

The family as one of the social institutions ensures its members' economic, social and physical safety including the care of their children and older people. However, it is observed that there is a decline in the functionality of the current family. Interpersonal relationships between spouses and relationships between parents, children and grandparents have become more complex. The need to have children is decreasing. The number of lone parent families is increasing. The function of the father as a patriarch in the family is disappearing and the family is more often being financially supported by the mother. The number of families which cannot afford to use cultural values and services of rest institutions to solve the problem of accommodation, etc. is increasing. Social support for the family has to be analysed as a serious problem, requiring immediate decisions.

Research aim: to disclose the special nature of the social problems of large families.

Research subject: an analysis of the specific nature of the social problems of large families from the standpoint of community members.

Methodology

The target group. The survey was attended by 155 persons, 75 of them (48 %) males and 80 (52 %) females. Survey participants were distributed by age as follows: under 39 years – 73 persons (47 %) and above 40 years – 82 persons (53 %).

Research method. This research is exploratory. It aims to present an analysis of the social situation of large families from the standpoint of community members. Therefore, a set of statements was drawn up consisting of the following blocks:

1. General (biographical) information (data about respondents: age, gender, profession, occupation, number of children in the family).
2. Statements regarding work and occupation of large families.
3. Statements regarding accommodation and municipal services of large families.
4. Statements regarding free time and holidays of large families, parents and children.

Respondents had to assess every statement according to suitability, choosing one out of four variants from *certainly yes* to *certainly no*.

Statistical data processing. To process data SPSS version 17 was employed. The frequency distribution (percentages) of respondents' answers to questions was calculated and by adding according to the most frequently appearing answers answers were ranked. Using Kruskal-Wallis criterion a comparative analysis of the data was conducted.

Results and their analysis

Work, Occupation of Large Families

Changes in the family and birth rates in Lithuania were determined by long-term factors which are characteristic to countries entering a market economy and taking over the principles of a liberal, democratic society. For this reason the guarantees of occupation and at least a minimal salary, provision with accommodation and other such guarantees were lost. Such a situation presented severe problems for part of society (Stankūnienė et al., 2005, p. 48). This also changed the very attitude towards families (its types, forms), family functions and other related aspects.

Table 1

Work, Occupation of Large Families (N-155)

Statements	<i>Certainly yes</i>	<i>As if yes</i>	<i>As if no</i>	<i>Certainly no</i>	Age			Gender		
	%	%	%	%	Under 39 years	Over 40 years	p ≤ 0.05	Males (M)	Females (M)	p ≤ 0.05
It is the parents' fault that they do not have a paid job	7.1	16.1	28.4	48.4	1.8	1.7	0.57	1.6	2.0	0.01
You think that jobless parents do not really look for a job	8.4	29.0	28.4	34.2	2.05	2.1	0.52	2.0	2.2	0.21
Parents do not attempt to be employed because they have become unaccustomed to work	16.8	25.2	2.5	32.8	2.2	2.3	0.110	2.2	2.3	0.55
Everyone can create his/her workplace	5.2	18.7	23.2	52.9	1.8	1.8	0.17	1.7	1.8	0.39
Parents do not attempt to be employed because they will lose concessions	14.2	33.5	28.4	23.9	2.3	2.5	0.31	2.3	2.5	0.15
Parents of families who live in the village have to raise animals	25.2	37.4	22.6	14.8	2.8	2.62	0.37	2.8	2.6	0.06
Parents have to plant kitchen gardens, potatoes	56.8	26.5	9.0	7.7	3.5	3.16	0.08	3.4	3.3	0.75
You think that the family can survive on a 3 ha subsidiary plot	14.2	29.7	21.9	34.2	2.3	2.16	0.26	2.2	2.3	0.50
Using the current system of allowances, parents no longer want to work	19.4	30.3	32.9	17.4	2.5	2.49	0.61	2.4	2.6	0.36
The majority of problems would be solved if parents could work	75.5	17.4	3.2	3.9	3.6	3.6	0.71	3.7	3.6	0.49
Children must further continue studies	60.0	28.4	9.0	2.6	3.4	3.5	0.405	3.4	3.5	0.31
Children have to study and work	36.8	34.8	23.9	4.5	2.9	3.1	0.212	3.0	3.0	0.76
Young people want to work	63.2	27.1	8.4	1.3	3.5	3.5	0.554	3.6	3.5	0.64

Measurement estimator: *certainly yes* – 4, *as if yes* – 3, *as if no* – 2, *certainly no* – 1.

Answering questions about the work and occupation of large families the survey participants expressed their opinion on separate issues of family life very diversely (see Table 1). The most positive and unanimous approvals were given to three statements that the majority of problems would be solved if parents could work, that young people want to work and children have to continue their studies further. This indicates that young people and parents, particularly males ($M = 3.71$), want to work. The majority of respondents (92.9 %) think that at least the majority of social and other problems would be solved if they had a job and could work; only 7.1 % do not approve of this statement.

The responses to the statements that everyone can create his/her workplace, that it is parents' fault that they do not have a paid job and that jobless parents do not look for a paid job were mostly negative. This means that they do not blame parents who do not have a paid job because they themselves sometimes have job insecurity. The respondents themselves may have been unemployed or have an insecure job or are constantly tensed up about their work situation because they know that they can be dismissed. 76.1 % did not agree with the statement that everyone can create his/her workplace. According to age, respondents approve of this statement very similarly, both younger ($M = 1.8$) and older

($M = 1.8$), similarly females ($M = 1.8$) and males ($M = 1.7$) ($p > 0.05$).

In terms of gender, the respondents' approach slightly differs in the answers to the statement that parents who live in the village have to raise animals (males $M = 2.9$, females $M = 2.6$, $p > 0.05$). This indicates that the majority try to work not only at work but also additionally at home. Usually parents want to work because this is a way to demonstrate their self-expression, to deflect from constant daily worries and the wish to feel more responsible for their family life. They note that while working in this way they cannot supply the family and that is why they are forced to apply to state institutions for support. The approach towards them at these institutions is negative. The situation in the labour market strongly influences family life because work for many residents of Lithuania is the main source of income. Work and the resultant economic and social factors influence family life and the implementation of its functions. Through people's consciousness they form a more active and corresponding approach towards the family and its possibilities to reproduce a 'work conscious' ethic.

Families that have unemployed persons become more closed, family members' social activeness, possibilities of versatile self-education and children's education reduce, a more favourable situation for conflicts and undesirable behaviour is formed. According to Stankūnienė et al. (2001), employment of the second family member, in-service training or increasing productivity of the household, improvement of children's care in pre-school institutions and of after-school activities, expansion of older people's care services, promotion of flexible work forms could be more efficient means of reducing poverty compared to allowances. The large family may be destitute not because of the number of children

but because only the father is working. The mother cannot work because there is nowhere to leave children, no one wants to employ her, there are no flexible working patterns (part-time jobs, distant working place, etc.), the salary offered contributes little to the family income. Also, due to increased income the family may have to refuse certain allowances (for example, social allowance). Therefore, it is often the case that fiscal allowances for children do not encourage families to change the situation.

Accommodation and Material Welfare of Large Families

The problem of accommodation is one of the most important reasons in determining the decreasing numbers of marriages, their postponement for a later time, low birth rate and problems related to the creation of conditions that are favourable for the child's education (The National Family Policy Concept, 2008). The very factor of accommodation is very significant for the country's social and demographic development. New families, particularly those of young people, experience very difficult problems in the of provision of accommodation. According to Gruževskis (2003), such problems are one of the most important reasons for the reduction of marriages, their postponement for a later time, and the decreasing birth rate. A shortage of accommodation also creates unfavourable conditions for children's education.

The creation of favourable conditions for young families in the procurement of accommodation should be central to the development of family support. Table 2 lists data about the problems of accommodation and of the provision of municipal services for large families that are most often encountered by young families.

Table 2

Accommodation and Material Welfare of Large Families (N-155)

Statements	<i>Certainly yes</i>	<i>As if yes</i>	<i>As if no</i>	<i>Certainly no</i>	Age			Gender		
	%	%	%	%	Under 39 years	Over 40 years	$p \leq 0.05$	Males (M)	Females (M)	$p \leq 0.05$
The newly formed family should live separately from parents	69.0	23.9	3.2	3.9	3.6	3.5	0.35	3.5	3.6	0.75
The family can solve the problem of accommodation by living with their parents	9.7	38.1	37.4	14.8	2.4	2.40	0.74	2.5	2.3	0.24
• renting a flat	15.5	48.4	29.7	6.4	2.7	2.7	0.96	2.6	2.7	0.29
• buying a house, flat	14.2	24.5	14.8	46.5	1.8	2.23	0.04	1.9	2.2	0.06
• building a house	5.2	20.6	16.1	58.1	1.6	1.84	0.09	1.6	1.8	0.18
The family has possibilities to improve the conditions of current accommodation	9.7	28.4	34.2	27.7	2.4	2.0	0.01	2.1	2.3	0.35
Absence of municipal services makes it impossible to raise children	18.7	21.3	34.2	25.8	2.2	2.4	0.25	2.3	2.3	0.72
Material worries of large family are significantly bigger	61.3	27.1	5.8	5.8	3.3	3.5	0.05	3.5	3.3	0.17
The family can survive without a car	30.3	32.3	18.7	18.7	2.6	2.8	0.34	2.8	2.6	0.47

Measurement estimator: *certainly yes* – 4, *as if yes* – 3, *as if no* – 2, *certainly no* – 1.

Data in this table demonstrate that respondents most significantly distinguished statements about family life ‘separately from parents’, considerably greater ‘material worries of the large family’ and the ability of the family to ‘survive without a car’. The frequency mean of the statement that the family should live separately is close to the maximum (of females $M = 3.6$, of males $M = 3.7$). This is approved by 92.9 per cent of survey participants and they state that the newly formed family should preferably live separately. Maybe they should not necessarily have a separate flat or a house, but they have to have their own rooms, a separate exit and be economically self-sufficient. Correspondingly 88.4 per cent of survey participants state that the material worries of large families are considerably bigger compared to the family which raises one or two children (females – $M = 3.3$, males – $M = 3.5$ $p > 0.05$). Analysing social problems, one of the reasons named is having an unfavourable family situation and accommodation problems of the large family. In terms of social harm there may be difficulties because the average income of lone parent families is significantly less than the income of two

parent families. Furthermore the lone parent family often lives in worse accommodation and is socially more isolated.

The majority of survey participants (63.9 %) think that the problem of accommodation can be solved by renting a flat or living with parents (47.8 %). Two thirds (60 %) of respondents state that the absence of municipal services does not make it impossible to raise children, 38.1 per cent of survey participants agreed that the family could improve the conditions of their current accommodation. Such perspectives are more favourably assessed by younger respondents than older ones ($p < 0.005$). The least number of positive answers was given to the statements that the family can buy accommodation (38.7 %) or build a house (25.8 %). Accommodation can only be procured if the person takes a loan and this cannot be taken when work is not guaranteed as in the current economic situation of the country.

During this period of crisis the involvement at National level in the solution of certain problems has considerably slowed down. There are more problems in the areas of accommodation provision and in the improvement of

living conditions. Families cannot solve these problems themselves, this requires a national approach and solution. Based on the data given above and additional information about the reality of family accommodation and life conditions, it can be stated that there are problems experienced by large families' at various levels, ranging from important ones at the national level to problems manifesting themselves at the family level. The creation of favourable crediting conditions for young families and other means of solving accommodation procurement problems should become an important area of family support.

Currently the National support policy for procuring accommodation for large families is unsatisfactory. Parents of orderly, honest but low-earning large families cannot ensure the satisfactory life conditions necessary for their children's development and fully-fledged education.

Free Time and Holidays of Large Families

Table 3 lists data about the distribution of time and money of large families, state support, parents' and children's holidays. There is more free time when working time decreases and when non-working time is more efficiently used.

Table 3

Free Time and Holidays of Large Families (N-155)

Statements	<i>Certainly yes</i>	<i>As if yes</i>	<i>As if no</i>	<i>Certainly no</i>	Age			Gender		
	%	%	%	%	Under 39 years	Over 40 years	p ≤ 0.05	Males (M)	Females (M)	p ≤ 0.05
Large families plan their available time correctly	17.4	50.3	23.2	9.1	2.6	2.8	0.32	2.7	2.76	0.92
There are places for spending free time for young people	14.2	33.5	29.0	23.3	2.4	2.3	0.25	2.3	2.4	0.81
Spending free time does not require much money	19.4	38.7	29.7	12.2	2.6	2.6	0.70	2.4	2.8	0.03
You think that families should spend their holidays resting in Lithuania	29.0	55.5	10.3	5.2	3.0	3.1	0.47	2.9	3.1	0.08
• going abroad	9.0	16.1	32.3	42.6	1.8	1.95	0.55	1.8	2.0	0.19
• staying at home	6.5	37.4	40.6	15.5	2.3	2.3	0.53	2.3	2.3	0.61
• doing undone works	22.6	34.2	31.0	12.2	2.4	2.8	0.17	2.6	2.6	0.89
The family can spend their free time interacting with each other	56.8	24.5	14.2	4.5	3.3	3.3	0.91	3.2	3.3	0.54
• with friends	34.2	33.5	27.7	4.6	3.0	2.9	0.72	2.9	3.0	0.42
• allocating time for self-education	32.3	27.7	30.3	9.7	2.9	2.7	0.27	2.8	2.8	0.86
• going to theatres	25.8	29.0	27.1	18.1	2.5	2.6	0.46	2.5	2.6	0.55
• doing sports	44.5	25.2	16.8	13.5	3.0	2.9	0.27	2.9	3.0	0.27
• going to the nature	32.3	33.5	17.1	17.1	2.9	2.7	0.621	2.7	2.8	0.23
• taking part in amateur activities	31.6	27.2	20.6	20.6	2.8	2.5	0.17	2.6	2.7	0.38

Measurement estimator: *certainly yes* – 4, *as if yes* – 3, *as if no* – 2, *certainly no* – 1.

Most approvals (84.5 %) were given to the statement that large families should rest during holidays. There was a high mean of responses to the statements that the family can 'spend free time interacting with each other' (M = 3.3) and 'spending time with friends' (M = 3.0). According to Blaževičius (2006), the ways in which free time is

spent is a personal right of every individual, through which the person expresses his/her will, discloses his/her approach to the system of values and demonstrates the ideology of their general internal culture. Grinevičienė (1995) states that the planning and structure of free time is influenced by examples from those close to us and friends,

family traditions, the residential area, and the material situation.

Respondents least approve of statements that the family should go abroad (25.1 %) or stay at home (43.9 %) during holidays. More than half of respondents state that young people do not have anywhere to spend their free time (52.3 %). This is more emphasised by younger people ($M = 2.4$), who themselves or with their children want to spend their free time meaningfully, than older persons ($M = 2.3$) and by females ($M = 2.4$), who always distinguish themselves by their activeness more than males ($M = 2.3$) in all areas.

Data from all the questionnaire statements demonstrates that respondents' approach to time planning, distribution, usage, free time and holidays is evenly distributed. Respondents stated ways in which to spend free time depending on the residential area and possibilities to spend free time meaningfully.

Conclusions

- Large families undertake considerable work and they look for additional paid work but this can spiritually weaken them. Having achieved material provisions, families do not have enough time and money for nourishing spiritual values in the family; therefore, it can be assumed that they can be undergoing both spiritual and social crises. Families that take little care of their children or are negligent towards them, traits that are sometimes attributed to them, morally ruin their members, children in particular. The model of the family raising too few children, which is unfavourable for the survival of the nation, or still more painful, the model of poverty-stricken larger families addicted to harmful habits and living on allowances are entrenched within the population as dichotomies of practice, both harmful to the Nation.
- Large families whose parents are working are not supported by the state due to the level of their income (they do not receive social allowances, compensations, free school meals). Jobless families receive allowances and various concessions that is not less than the one of the average large working family. Such state policy degrades the authority of parents of large working

families because it encourages other families not to work.

- It can be stated that one of the most important problems is the problem of accommodation and this determines the number of marriages, their postponement for a later time and other resultant demographic problems. Other relevant problems are the ones related to the creation of favourable conditions for children's education. State support policy for the accommodation of large families is unsatisfactory. Parents of large families that earn little cannot ensure life conditions necessary for their children's development and their access to a fully-fledged education.

References

1. Bajoriūnas, Z. (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Kronta.
2. Blaževičius, P. (2006). *Laisvalaikio organizavimas*. Rokiškis: I. Skripkos IĮ.
3. *Demografinis metraštis, statistikos rinkinys* (2008). Vilnius.
4. Dumbliauskienė, M., Braukylaitė, S. (2010). Šeimų socialinės atskirties teritorinė sklaida Lietuvoje. *Geografija*, 1–2. 43–51.
5. Gaigalienė, M. (2001). *Rengimo šeimai teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius.
6. Grigas, R. (1995). *Tautos likimas: sociologinė apybraiža*. Vilnius.
7. Grinevičienė, N. (1995). Mikro ir makro aplinkos įtaka moksleivių laisvalaikiui. *Lietuvos šeima*. Mokslinės-praktinės konferencijos „Lietuvos šeima: tradicijos ir ateitis“, medžiaga (p. 153–157). Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
8. Gruževskis, B. (2003). Pagrindinės strateginės paramos šeimai politikos plėtros kryptys Lietuvoje: situacija, problemos, motyvai, veiksmai. Stankūnienė V. (Sud.). *Šeimos revoliucija? Iššūkis šeimos politikai* (p. 99–105). Vilnius.
9. Jovaiša, L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius.
10. Kanopienė, V. (2001). Gyventojai, sveikata ir sveikatos politika. Rimkutė J. (Red.) *Žmogaus socialinė raida* (p. 61–78). Vilnius. Homo Liber.
11. Kondrotaitė, G. (2006). Socialinės rizikos šeimos Lietuvos atvejo studija. *Filosofija, Sociologija*, 4, 55–60.

12. Litvinienė, J. (2002). *Šeima – vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda.
13. Laužikas, J. (1933). *Aplinka ir žmogus*. Kaunas.
14. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
15. Navaitis, G. (2007). Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą. *Socialinis darbas: mokslo darbai, 6 (1)*, 44–48.
16. Pečkauskaitė, M. (1998). *Motina-auklėtoja*. Vilnius: Presvika.
17. Rupšienė, L. (2001). *Šeimotyros įvadas: studijų knyga*. Klaipėda.
18. Stankūnienė, V., Eidukienė, V., Ruževskis, B., Jančaitytė, R., Mikalauskaitė, A., Paluckienė, J. (2001). *Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas*. Vilnius. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
19. Stankūnienė, V., Jasiulionienė, A., Jančaitytė, R., (2005). *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros: kolektyvinė monografija*. Vilnius.
20. Šalkauskis, S. (1990). *Raštai*. Vilnius.
21. Uzdila, J. (1993). *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*. Vilnius: Akademija.
22. Vabalas-Gudaitis, J. (1983). *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius.
23. Vydūnas (1990). *Raštai*. Vilnius: Mintis.

Received 2012 04 26